

УДК 336.22: 001.895] (477)

Подлесна В.Г., канд. екон. наук, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», м. Суми

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО - ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто основні проблеми, що перешкоджають розвитку інноваційно – інвестиційної діяльності в Україні. Запропоновано в якості першочергового заходу стимулювання суб'єктів господарювання, які здійснюють наукові дослідження та створюють інноваційні технології, розглядати адресне державне фінансування. Для суб'єктів господарювання, що здійснюють практичне впровадження інновацій, запропоновано застосовувати податкові пільги, в першу чергу, з податку на прибуток. Розглянуто проблеми вдосконалення оподаткування фізичних осіб в контексті створення та трансформації заощаджень у інвестиції.

Ключові слова: інноваційно – інвестиційна діяльність, ієрархія інноваційної діяльності, податкові пільги, заощадження населення як інноваційно – інвестиційний ресурс.

Постановка проблеми. В умовах посилення глобалізаційних процесів одним із стратегічних завдань соціально - економічного розвитку України є перехід до інноваційно – інвестиційної моделі розвитку вітчизняної економіки. Адже в сучасному глибоко інтегрованому міжнародному економічному середовищі важливим фактором конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках є рівень її інноваційності. Сучасний стан української економіки характеризується низкою проблем, що ускладнюють перехід до інноваційної моделі розвитку. До таких проблем слід віднести нерозвинутість інноваційної інфраструктури та відповідного інституційного середовища, чутливість до впливу світової фінансової кризи, тощо. Разом з тим існують незаперечні надбання в сфері науки та освіти, технологій, що є об'єктивними передумовами інноваційно

спрямованої трансформації вітчизняної економічної системи. Важливим практичним аспектом зазначеної проблеми є удосконалення регулювання інноваційної діяльності, зокрема застосування податкових важелів стимулювання інноваційно – інвестиційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В публікації 2004 року, що стосується інноваційної стратегії реформування української економіки, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В. Семиноженко, аналізують три можливих варіанти подальшого розвитку інноваційно – інвестиційного комплексу України, а саме: зміцнення механізмів централізованого перерозподілу інвестиційних ресурсів; поступове поліпшення інвестиційного клімату при відносно повільних темпах структурних реформ; істотна активізація структурних реформ. Більш привабливим для інвесторів визнається третій варіант [1]. Проблеми регулювання інноваційної діяльності також ґрунтовно досліджені у працях В.П. Александрової, М.П. Денисенка, С.М. Ілляшенка та ін.

Не вирішені раніше частини проблеми. Проблеми реалізації інноваційно – інвестиційної стратегії розвитку досить ґрунтовно досліджені вітчизняними та закордонними науковцями, але викликає зацікавлення подальше дослідження саме застосування податкових інструментів стимулювання інноваційно - інвестиційної діяльності, що досить активно використовуються в розвинутих країнах.

Мета статті. Метою статті є виявлення головних проблем, що обмежують розвиток інноваційно – інвестиційної діяльності в Україні; розробка пропозицій щодо економічного стимулювання вітчизняної інноваційно – інвестиційної діяльності на засадах пріоритетності податкового стимулювання.

Виклад основного матеріалу. Структурні реформи вітчизняної економіки з метою її переходу до інноваційної моделі розвитку потребують якнайшвидшого вирішення проблем, які пов'язані зі створенням сприятливого інвестиційного клімату в сфері інноваційної

діяльності, що є завданням державного рівня. Однією з ключових проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні є низький рівень інвестиційної активності щодо інноваційних проектів. Інвестиції в інновації завжди характеризуються високим ступенем ризику. У вітчизняних умовах інституційна нерозвинутість; нестабільність та недосконалість законодавства; нестабільність урядової політики щодо інноваційно – інвестиційної стратегії розвитку вітчизняної економіки; низький ступінь розвитку венчурних механізмів фінансування інноваційної діяльності та механізмів захисту прав інтелектуальної власності, неефективність використання коштів державного бюджету, неефективність державного регулювання та корпоративного управління, відчутний вплив тіньового сектору на економічні процеси підвищують ризик інвестицій в інновації та гальмують перехід до інноваційно – інвестиційної моделі економіки.

До зазначених перешкод інноваційного розвитку української економіки додається вплив світової фінансової кризи. Звичайно, фінансова криза призведе до зменшення видатків на інновації і дослідницькі проекти, згорання певної кількості інноваційних проектів. Але деякі фахівці вважають, що внаслідок фінансової кризи відбудеться, умовно кажучи, природній відбір серед інноваційних компаній та венчурних інвесторів, тобто звільнення ринку від штучних та неефективних інвесторів та компаній, які невиправдано позиціонують себе як інноваційні. Також можливим наслідком фінансової кризи є підвищення вимог до якості експертизи інноваційних проектів, що претендують на отримання інвестицій, зокрема венчурних інвестицій [2].

Задля залучення інвестицій в інноваційні проекти необхідно здійснити як заходи зі зменшення ризику, тобто подолання вищезазначених проблем, що гальмують інноваційні перетворення української економіки, так і заходи з підвищення прибутковості інноваційно – інвестиційної діяльності, чого можна досягти шляхом запровадження низки економічних інструментів стимулюючого характеру. Щодо стимулювання інноваційної

діяльності, то слід додержуватися певної ієрархії при застосуванні економічних інструментів. Тобто для суб'єктів господарювання, які створюють інноваційні технології здійснюючи наукові розробки, доцільно дотримуватися стратегії адресного державного фінансування (наприклад, фінансування витрат на заробітну плату вчених – розробників інновацій або ж фінансування придбання необхідного для здійснення наукових досліджень обладнання); для суб'єктів господарювання, які здійснюють практичне запровадження інноваційних технологій, необхідно забезпечувати підвищення прибутковості їх діяльності шляхом надання пільг, в першу чергу податкових. Для фінансування інноваційно спрямованих суб'єктів господарювання вищого ступеню ієрархії необхідно активно залучати кошти таких установ, як, наприклад, Український банк реконструкції та розвитку чи Державна інноваційна фінансово-кредитна установа. Звичайно, діяльність зазначених фінансових установ потребує удосконалення, але виходячи з задекларованих зазначеними установами цілей їх функціонування, вони повинні сприяти розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності і підтримці вітчизняного товаровиробника.

Важливою передумовою переходу до інноваційної моделі економіки є збереження та покращення вітчизняного людського капіталу. За сучасних умов, коли держава не здатна перешкоджати розвитку згубних для населення сфер економічної діяльності, як, наприклад, індустрія розваг, що орієнтована на поширення азартних ігор, вживання алкоголю та тютюну, слід підвищувати податки та посилювати контроль за їх сплатою для суб'єктів господарювання, що функціонують у зазначених сферах діяльності. Додаткові кошти, що можуть бути акумульовані в держбюджеті внаслідок здійснення зазначеного заходу, слід використовувати для державної підтримки розвитку альтернативних, інноваційних сфер розваг, що орієнтовані на залучення молоді до спорту та творчості; на розвиток вітчизняного кінематографу та альтернативних засобів інформації, що здатні в цікавій та доступній формі залучати молодь до осмислення таких

важливих проблем як стан навколишнього середовища, проблеми сталого розвитку, глобалізації і т.п..

Щодо стимулювання суб'єктів господарювання другого ступеню ієрархії, які здійснюють практичне запровадження інноваційних технологій, то їх пільгове кредитування комерційними банками в Україні ускладнюється впливом світової фінансової кризи та недосконалістю державної політики стимулювання комерційних банків, тому якості першочергового джерела інвестування інноваційної діяльності набуває саме прибуток. В таких умовах важливим є застосування адекватних податкових інструментів стимулюючого характеру, зокрема пільг з податку на прибуток суб'єктів господарювання, які здійснюють практичне запровадження інноваційних технологій.

Загалом підприємці здійснюють інноваційну діяльність з метою отримання прибутку. Вітчизняні та закордонні науковці визнають, що схильність до підприємницької діяльності визначається рівнем оподаткування прибутку: якщо розмір податку на прибуток наближається до 25 %, то схильність до підприємництва швидко зменшується, за умов, коли податок досягає 50 % від прибутку, схильність до інновацій практично зникає [3]. Таким чином, спираючись на зазначене твердження, вітчизняна податкова політика (за умов, коли ставка податку на прибуток становить 25 %, а законодавча база щодо встановлення податкових пільг для інноваційної діяльності нестабільна) не стимулює розвиток інноваційної діяльності. Про низькі темпи розвитку інноваційної діяльності в Україні свідчать розраховані на основі інформації Державного комітету статистики дані: протягом 2000 – 2007 рр. питома вага підприємств, що впроваджували інновації не перевищувала 15 % , зокрема, у 2000 – му році – 14, 8 %, а у 2007 році – 11, 5 %; питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції протягом 2000 – 2007 рр. не перевищувала 7 %, зокрема, 6, 8 % - у 2000 - му році та 6, 7 % - у 2007 – му році. Щодо фінансування технологічних

інновацій, то у 2007 році 74 % зазначених витрат здійснено за рахунок власних коштів підприємств; 1, 3 % - за рахунок держбюджету. Питома вага обсягу виконаних науково – технічних робіт у ВВП протягом 1996 – 2007 рр. не досягала навіть 1,5 % : найвищим зазначений показник був у 1996 році – 1, 36 % та найнижчим він був у 2007 році – 0,93 %. Питома вага підприємств, що займалися інноваціями зменшилася з 18 % у 2000 - му році до 14, 2 % у 2007 році [4]. Зважаючи на незначну питому вагу реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції, можна зробити висновок, що оподаткування прибутку від її реалізації не справляє значного впливу на наповнення державного бюджету. Тому на етапі переходу до інноваційно – інвестиційної моделі економіки доцільно надати інноваційним підприємствам якомога більший обсяг податкових пільг і це не позначиться суттєво на доходах бюджету.

Розглянемо закордонний досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності. В США система податкових пільг на НДДКР існує з 1981 року. В цілому, амортизаційні і податкові пільги забезпечують в середньому в США від 10 до 20% від загальної суми витрат на НДДКР [3]. Слід зазначити, що початок 80 – х років ХХ ст. для США ознаменувався кризовим станом економіки і одним із важливих напрямів так званої «рейганоміки» було зменшення податкового тягаря та стимулювання підприємницької діяльності. Податкове стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності в розвинутих країнах здійснюється на принципах недискримінаційності, наявності прозорих критеріїв та процедури отримання, не надання штучних конкурентних переваг окремим підприємствам. Дослідницький податковий кредит в США, Італії, Канаді, Австрії, Бельгії передбачає зменшення суми нарахованого податку на прибуток і надається суб'єкту господарювання в обсязі, що дорівнює встановленому відсотку від обсягу витрат суб'єкта господарювання на НДДКР в поточному році, який не перевищує встановленого відсотка річного прибутку підприємства. Для проведення

стратегічно важливих експериментів і досліджень застосовуються податкові канікули, наприклад, для організацій, які працюють над розробками, що відповідають V-VI рівням укладності економіки [5].

З метою стимулювання інноваційної діяльності пропонуємо щодо суб'єктів господарювання, які успішно реалізували інноваційний проект і планують реалізувати наступний інноваційний проект, застосовувати звільнення від оподаткування прибутку діяльності, яка започаткована попереднім проектом, протягом строку окупності наступного проекту. Дієвим інструментом податкового стимулювання суб'єктів господарювання другого ступеню ієрархії є зменшення суми податку на прибуток на суму витрат на придбання інноваційних технологій, обладнання. Але поряд з податковими пільгами для інноваційної діяльності необхідно застосовувати і певні санкції щодо суб'єктів господарювання, які здійснюючи прибуткову діяльність, не надають увагу оновленню основних фондів. Адже високий ступінь зносу основних фондів є значною перешкодою на шляху інноваційних перетворень вітчизняної економіки. Тому слід запропонувати в випадках критичного ступеню зносу основних фондів збільшувати ставку податку на прибуток на процент перевищення фактичним зносом критичного показника зносу. В перспективі доцільним було б застосування зазначених пропозицій щодо податку на майно підприємств.

У світовій практиці критичним ступенем зносу основних фондів визнається 60 % , вважається, що далі починаються техногенні аварії і катастрофи [6].

Розвиток інноваційно – інвестиційної діяльності в Україні ускладнюється також недосконалістю системи оподаткування фізичних осіб, яка унеможлиблює створення заощаджень так званого середнього класу, а недовіра до банківської сфери стає перешкодою трансформації

таких заощаджень у інвестиції. Незважаючи на те, що ставка податку з доходів фізичних осіб в Україні одна з найменших у Європі, рівень доходів більшої частини населення такий, що не дозволяє створювати заощадження, особливо це стосується родин, які мають двоє і більше дітей. Тому необхідно, по – перше, встановити неоподатковуваний податком із доходів мінімум на рівні, що дещо вищий прожиткового мінімуму, по – друге, підвищити ставку податку з доходів фізичних осіб для 20 % найбільш багатих громадян. На нашу думку, такі заходи дозволять стимулювати платоспроможний попит, що є важливою рушійною силою соціально – економічного розвитку та сприятимуть підвищенню ролі заощаджень населення як інноваційно – інвестиційного ресурсу. Дієвим заходом щодо стимулювання попиту на інноваційні товари може бути диференціація ставок ПДВ за рівнем інноваційності товару, оцінку якої пропонуємо здійснювати за допомогою таких показників, як питома вага витрат на НДДКР в собівартості товарів, зокрема, питома вага оплати праці розробників інновацій в собівартості товарів, питома вага амортизації необхідного для здійснення наукових досліджень та реалізації їх результатів обладнання та устаткування.

Висновки. Таким чином, світовий досвід свідчить, що для вирішення проблем структурної перебудови економіки, зниження рівня соціальної напруги та стимулювання інноваційно – інвестиційної активності уряди країн, що нині характеризуються як розвинуті постіндустріальні суспільства, активно використовували податкові пільги. Для України, що лише віднедавна отримала статус країни з ринковою економікою, але зберегла такі проблеми, як дефіцит довгострокових кредитних ресурсів, нерозвинутий фінансовий ринок, значна тіньова економіка, нестабільність та протиріччя законодавства, важливою є розробка адекватного інноваційно – інвестиційним потребам вітчизняної економіки податкового законодавства та широке впровадження відповідних податкових пільг.

Підсумовуючи пропозиції щодо податкового стимулювання інноваційно – інвестиційної діяльності в Україні слід виділити основні положення: дотримання певної ієрархії в процесі економічного стимулювання інноваційної діяльності, що обґрунтовується ступенем її фундаментальності та важливості для соціально – економічного розвитку країни; розвиток пільгового фінансування інноваційної діяльності вищого ступеню ієрархії через систему спеціалізованих державних фінансово – кредитних установ; застосування щодо суб'єктів господарювання другого ступеню ієрархії податкових пільг в якості пріоритетного інструменту стимулювання; застосовування санкцій щодо суб'єктів господарювання, які здійснюють прибуткову діяльність, не надають увагу оновленню основних фондів; удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб з метою стимулювання ефективного попиту на інноваційні товари та досягнення такого рівня заощаджень домогосподарств, що робить можливим їх трансформацію у інвестиції; стимулювання попиту на інноваційні товари шляхом диференціації ставок ПДВ за рівнем інноваційності товару. Напрямами подальшого дослідження є обґрунтування ефективних ставок податків та зборів та механізму їх застосування задля стимулювання інноваційно – інвестиційної діяльності; обґрунтування межі доходів фізичних осіб, які не оподатковуються; подальша розробка критеріїв інноваційності товарів, які доцільно застосовувати при диференціації ставок ПДВ за рівнем інноваційності товару.

Список літератури.

1. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко. – К.: Знання України, 2004. – 338 с. – ISBN 966-95920-3-8.
2. Российский инновационный сектор может выиграть от финансового кризиса – эксперты [Електронний ресурс] / Прайм – тасс.

Бизнес. Информатизация. Телекоммуникации. – Режим доступа:
<http://www.bit.prime-tass.ru/news/show.asp?topicid=17&id=61047>

3. Наджафов З. Некоторые аспекты государственной инновационной политики в промышленно развитых странах / З. Наджафов // *Економіст*. – 2006. – № 6. – С. 54 – 56.

4. Наукова та науково-технічна діяльність (1990-2007рр.) [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики. – Режим доступа:
<http://www.ukrstat.gov.ua> – 9.02.2009. – Загол. з екрану.

5. Використання Україною міжнародного досвіду управління інноваційною діяльністю [Електронний ресурс] / Сумак Н.А. // Південний інститут інтелектуальної власності. – Режим доступа:
http://uiis.com.ua/conf_22/

6. Лизинг – возможность эффективного обновления основных производственных фондов перерабатывающей промышленности Ставропольского края [Електронний ресурс] / С.В. Чернов // *Вестник СевКавГТУ*. – 2003. - № 1 (9). – Режим доступа:
http://science.ncstu.ru/articles/econom/09/37.pdf/file_download.

Summary

In the article there have been processed the main problems which impede innovative investment activities in Ukraine. As the first priority task, the economic management parties', which perform scientific researches and invent innovative technologies, stimulating is suggested, and on the other hand, the state's targeted financing analyzing is tendered. For the economic management parties, which practically implement innovations, tax benefit promotion is suggested, with the special attention on the profit tax reduction. The problems of individuals' taxation improvement have been investigated in the scope of savings generating and its transforming.

Подлесна В.Г. Податкове регулювання інноваційно-інвестиційних процесів в Україні / В.Г. Подлесна // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ*. – Суми, 2009. - Т. 25. - С. 317-324.